

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МОДЕЛЮВАННЯ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 25.
УДК 7.012:655.533

Поліха Л. Я. Теоретичні засади моделювання періодичних видань; 9 стор.; кількість бібліографічних джерел – 17; мова українська.

Анотація. У статті охарактеризовано основні принципи моделювання періодичних видань, зокрема розглянуто модульний дизайн, теорію композиційно-графічної моделі, модульну сітку.

Ключові слова: модульний дизайн, композиційно-графічна модель, модульна сітка, періодичні видання.

Перші газети успадкували свій зовнішній вигляд від книг, а праобразами перших журналів були придворні календарі. Багата ілюстративність визначила розважальну функцію журналів, тоді як газета отримала новинну спрямованість. Принципи та закони типографіки книг і придворних календарів були перенесені на оформлення газет та журналів. Однак у процесі історичних, культурних і технічних змін періодичні видання набули своєрідних обрисів, котрі й виокремили їх серед інших видів друкованих видань. Формат та кількість колонок у газеті – розмірні характеристики, що суттєво впливають на дизайн, композицію, зручність і читабельність, створили форму цього періодичного видання. Такі зміни у свою чергу спровокували пошуки упорядкування архітекtonіки часопису.

Практичні рекомендації та історію проектування багатополосних видань можна віднайти у сучасних книгах таких авторів, як В. Лаптев [8], Т. Самара [10], Л. Робертс [9], Д. Трифт [9] та ін. У цих виданнях містяться матеріали про модульні принципи у графічному дизайні, дослідження сіток та їх класифікація. Теорія і численні приклади дозволяють оцінити правомочність застосування сіток у конструюванні журналів, газет, книг, каталогів, рекламних брошур. Основи композиційно-графічного моделювання випуску періодичних видань викладені у працях І. Табашнікова [11], С. Галкіна [3, 4], А. Кисельова [7] тощо. Ідея упорядкування журналістських матеріалів, у тому числі за рахунок графічного вираження, протягом тривалого часу викристалізувалася та знаходила нових прихильників, надаючи газетам і журналам досконалішої форми, читабельності та охайності.

Спроби систематизації часописів були ще у перших книгах із підготовки та виготовлення періодичних видань. Так, у підручнику газетної справи «Газета. Її організація і техніка» (1925) у минулому відомий діяч пролеткульту П. Керженцев писав: «...надзвичайно важливо засвоїти принцип роботи в соціалістичній газеті – її колективність. Газетна робота може йти успішно тільки за тієї умови, коли всі частини газетного механізму підкоряються загальному плану» [6, с. 12]. І хоча сьогодні ці слова сприймаються дещо по-іншому, та, відкинувши ідеологію, можна припустити, що це були перші спроби систематизації випуску періодичного видання.

У 60-х рр. минулого століття газети почали змінювати зовнішній вигляд завдяки модульному дизайну. На пострадянському просторі терміну «*модульний дизайн*» (modular design – англ.) відповідає термін «*брускова верстка*». Характерна риса модульного дизайну – це заверстування матеріалів на полосі прямокутними блоками, і як наслідок, усунення ламаних силуетів (характерних для газет 50-х років). Ще однією відмінністю брускової верстки є обмежене використання різноманітних лінійок. Такі зміни були першим кроком до систематизації й упорядкування газетного дизайну.

Відомий світовий дизайнер Маріо Гарсія вважає, що необхідно користуватися усіма перевагами газетної сторінки й архітектурною точністю зокрема, адже «газета має відмінну архітектуру, просторову конфігурацію, що слугує як структура, на якій представлені всі інші візуальні елементи. Сучасні технології дають можливість дотримуватися точних архітектурних проектів, уникати вчорашніх припущень і стабілізувати розмір колонок, що в кінцевому результаті покращує вигляд сторінки» [17, с. 96]. Прихильником точних структурних систем є також американський графічний дизайнер і викладач факультетів дизайну Школи візуального мистецтва, Технологічного інституту моди та Нью-йоркського університету Тімоті Самара, який вважає, що «різноманітні публікації потребують розробки різних структурних систем для організації змісту і дотримання послідовності подачі інформації. Серійні публікації потребують уніфікованої структури, яка дозволить вносити зміни у зміст» [10, с. 65].

Російські дослідники преси у 70-роках минулого століття розробили теорію *композиційно-графічної моделі*. До цієї теорії зверталися як радянські дослідники, так і сучасні науковці, зокрема В. Бакшин [1], С. Галкін [3], В. Іванов [5], С. Кисельов [7], І. Табашніков [11], Є. Фастовець [13] та ін. За цією теорією, композиційна частина – це процес планування номера, а графічна – схема шрифтового й ілюстративного оформлення. Для розуміння суті названої теорії можна навести ряд прикладів. Добре знааний український фахівець у галузі діяльності засобів масової інформації В. Іванов переконаний: «якісні зміни в оформленні газети починаються з того, що редакція переходить від імпровізаційного оформлення до

системного уявлення про газету та її оформлення. Композиційно-графічна модель, отже, тільки тоді стає моделлю в точному значенні цього слова, коли вона створюється й реалізується на практиці як цілісна система композиційних і графічних принципів, що здатна передавати багатогранність, варіативність змісту газети із номера в номер і водночас забезпечувати стабільність обличчя газети, тобто зробити образ видання звичним, добре відомим читачеві» [5, с. 90]. Сучасна дослідниця дизайну газет, авторка книги «Оформлення сучасного газетного видання» В. Шевченко вважає, що в композиційно-графічному моделюванні закладені художні основи оформлення: класичні правила пропорцій контрасту, рівноваги. «У моделі передбачено характеристику АЕ (архітектонічного елементу) співвідношення текстових та зображальних матеріалів, основних і додаткових шрифтів, застосування пробільних елементів, кольору, тональності, графіка спеціальних випусків тощо», – пише В. Шевченко [16, с. 194].

З творчістю художника порівнює композицію газети відомий дослідник преси А. Кисельов, розставляючи журналістські матеріали та роботу дизайнера у такій послідовності: «Компонується в газеті перш за все її зміст – окремі матеріали, добірки, рубрики і т.д., а художньо-поліграфічні засоби завершують це композивання. Як художник, що творить картину, спочатку розставляє на ній постаті людей, деталі пейзажу, предмети побуту, а потім знаходить для виявлення між ними просторові, кольорові й світлові рішення, так і оформлювач розташовує за допомогою художньо-поліграфічних засобів зв'язок і різницю між частинами, порядок їх сприйняття, виділяє головне і надає йому виразності» [7, с. 27].

Мету моделювання сформулював теоретик і практик композиційно-графічного моделювання І. Табашніков: «Надати стабільності структурі змісту і зовнішньому вигляду газети, усунути випадки необдуманого, довільного підходу до випуску газети в редакції та друкарні» [11, с. 10]. Автор виділяв чотири основні властивості структури змісту й оформлення газети, на яких базується моделювання: стабільність основної тематики запису і її організації; стабільність графічних засобів оформлення газети; відображення в композиції та графіці особливостей типу видання: індивідуальність, самотність композиції і графіки кожної окремої газети, що залежить від специфіки часопису, традицій, естетичних смаків оформлювача та від можливостей поліграфічної бази. І. Табашніков вважав, що в композиційно-графічному моделюванні є кілька видів моделей, дві з яких – описову та фізичну – варто виділити, оскільки вони якісно відмінні. «*Описова модель*, – пише дослідник, – це ряд правил, у яких закріплено систему композиційних і графічних характеристик газети. У редакційній практиці ці правила часто оформляються у вигляді пам'яток для співробітників видання. *Фізична модель* часопису також є системою композиційно-графічних характеристик газети, але закріпленою в графіці публікацій постійних розділів, у розкладі

шрифтів та інших графічних елементів і комплектів стандартних макетів різних полос, на основі котрих здійснюється випуск газети. Порівняно з описовою фізична модель має жорсткішу конструкцію. Для її розробки потрібен детальніший аналіз властивостей і закономірностей поведінки модельованого об'єкта» [11, с. 17].

Технічні зміни в поліграфії диктують свої умови створення продукції, тому В. Тулупов, фахівець і дослідник дизайну та реклами ЗМІ, порушує питання про те, «чи не вступає в протиріччя композиційно-графічне моделювання з тими широкими можливостями, які відкриваються перед дизайнерами в комп'ютерну епоху». Учений доходить висновку: «...найкращі з погляду дизайну газети випускаються на основі моделі. Природно, що, коли наведено порядок у графічному господарстві, коли процес випуску уніфікований, залишається багато часу на творчі пошуки оригінального обличчя видання. Нові прийоми народжуються в процесі освоєння нової техніки...» [12, с. 169]. І далі продовжує: «Модель не повинна сковувати творчість – навпаки, орієнтуючись на «продуктивні» позитивні стереотипи читацького сприйняття, вона не тільки не забороняє імпровізовані рішення, але й допомагає дизайнерам робити творчі відкриття» [12, с. 171].

Модульна сітка – метод моделювання, який став найбільш популярним не тільки у графічному дизайні, але й архітектурі, дизайні меблів, інтер'єрі тощо. Модульну сітку як систему організації простору в графічному дизайні досліджували А. Хьорлберт [14], Т. Самара [10], В. Лаптев [8] та інші. Книга Аллена Хьорлберта «Сетка» [14] стала культовою на пострадянському просторі. І хоча в першому ж абзаці видання автор наголошує, що модульна сітка не претендує на роль беззаперечного та основного методу графічного конструювання, проте поступово доводить її цінність, функціональність та естетику. Розглянувши історію виникнення «сітки» та її застосування відомими дизайнерами в газетах, журналах та книгах, автор підсумовує: «...робота з сіткою – процес творчий, що вимагає від художника не тільки вміння конструювання, але й образного мислення. У програму видання (тобто сітку), котре готується до друку, художник повинен вкласти свої уявлення про характер видання, його образ, врахувати особливості майбутнього читача й умови поліграфічного відтворення. Проект має бути орієнтований на конкретне шрифтове вирішення і використання, призначених для певної книги, ілюстрацій, та враховувати абсолютно всі елементи оформлення, аж до колонцифр» [14, с. 74].

Дизайнер Т. Самара вже у назві свого видання «Створюючи та ламаючи сітку» [10] (Making and breaking the grid) допускає зміни та відхилення від сітки, та все ж автор пише про її природність, адже у світі все має свою точку перетину, як і модульна сітка.

Дослідники преси, аналізуючи оформлення газети, на перший план висувають зміст, а дизайн усе-таки вважають другорядним. Щодо досліджень 70-80-х років ХХ століття, то, можливо, це вплив

ідеології радянського суспільства. Як яскравий приклад у підході до творення радянської газети можна навести назву розділу в книзі О. Циганова «Верстка й оформлення – не тільки техніка, але й політика» [15, с. 99], а також схоже висловлювання Б. В'яземського: «Правильне оформлення та верстка передбачають і привабливий вигляд, і політично правильні настрої газетних полос із погляду розташування в них матеріалу» [2, с. 30]. Західні фахівці мали інші підходи до творення часопису: «Зовсім інші принципи верстки висувають буржуазні «газетознавці», – пише Б. В'яземський. – Вони вважають, що завдання і прийоми газетного оформлення не залежні від політичного змісту матеріалу. Вони стверджують, що в основі оформлення газет будь-якого змісту і напрямку лежать одні й ті ж вічні, непорушні, запропоновані самою природою «законали». До таких «законали», за їхніми теоріями, належить, наприклад, «закон золотого перетину», запозичений з античної архітектури. Він полягає в тому, що довжина всіх газетних елементів повинна бути в такому ж відношенні до їх ширини, як сума довжини і ширини відноситься до довжини. Нарівні з цим «законом», на їхню думку, панує інший такий же непорушний, вічний «закон симетрії». За цим «законом» газетна полоса, незалежно від змісту, оформляється так, щоб правий бік сторінки точно повторював лівий: якщо праворуч стоїть замітка на тридцять рядків із заголовком у два рядки, набрана певним шрифтом, то і ліворуч має бути розташована ідентична за оформленням замітка, тобто таких же розмірів, з аналогічним за величиною й оформленням заголовком. «Третій закон» – «закон контрасту», тобто зіставлення різко протилежних

за оформленням елементів газетної полоси. Згідно з цим законом, напівжирний шрифт завжди повинен стояти поруч зі світлим, прямий – з похилим, широкий – із вузьким» [2, с. 31]. Б. В'яземський не заперечував усіх цих законів за умови, якщо вони покращують подачу матеріалу. З часу написання цієї книги (1940) було випущено чимало посібників та підручників із техніки оформлення газети, і, звичайно, законам «золотого перетину», «пропорції», «контрасту» приділялася належна увага дослідників, але ідеологія радянського періоду суттєво вплинула на оформлення газет і подальший його розвиток.

Та все ж модульний дизайн, чи то брускова верстка, розвивалися в один і той же період, незважаючи на ідеологію радянського суспільства. У подальшому на практиці модульний дизайн поступився використанню модульної сітки, яка є одним із методів конструювання періодичних видань. Модульний дизайн, композиційно-графічне моделювання суттєво вплинули на організацію випуску часописів, привели до систематизації та упорядкування архітектоніки. Хоч існували певні труднощі втілення аналізованої моделі на практиці, проте коли композиційно-графічна модель почала працювати, стали відчутними суттєві переваги як в організації, так і в естетиці видання. Як підсумок можна навести слова газетознавця, автора підручників з практичної журналістики С. Галкіна «...практика моделювання почалася зі стандартних макетів, а перше опубліковане дослідження, що вміщує цільну теорію моделювання, закінчується висновком про головне призначення стандартних макетів – бути основою верстальних програм» [4, с. 184].

Література

1. Бакшин В. В. Оформление газет разного типа : [учеб.-метод. пособие] / Бакшин В. В. ; под ред. А. П. Киселева. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1981. – 71 с.
2. Вяземский Б. А. Оформление и производство газеты : [практическое руководство для газетных работников] / Борис Аркадьевич Вяземский. – Л.: Гос. изд-во легкой промышленности, 1940. – 396 с.
3. Галкин С. И. Оформление газеты и журнала: от элемента к системе [учебное пособие] / Станислав Илларионович Галкин. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 152 с.
4. Галкин С. И. Техника и технология СМИ: Художественное конструирование газеты и журнала: [учебное пособие] / Станислав Илларионович Галкин. – М.: Аспект Пресс, 2007. – 215 с.
5. Іванов В. Ф. Техніка оформлення газети: [курс лекцій] / Валерій Іванов. – К.: Знання, 2000 – 222 с.
6. Керженцев П. М. Газета. Ее организация и техника / Платон Михайлович Керженцев – М., Государственное изд-во, 1925. – 170 с.
7. Киселев А. П. От содержания – к форме: Основные понятия и термины газетного оформления [лекции] / Киселев А. П. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1974. – 48 с.
8. Лаптев В. В. Модульные сетки. Проектирование многополосных изданий / Владимир Владимирович Лаптев. – М.: РИП-холдинг, 2007. – 204 с.
9. Робертс Л. Дизайнер и сетка / Люсьен Робертс, Джулия Трифт – М.: РИП-холдинг, 2005. – 160 с.
10. Самара Тимоти. Дизайн публикаций: [практикум] / Тимоти Самара. – М. : РИП-холдинг, 2006 – 240 с.
11. Табашников И. Н. Газета делается по модели: Теория и опыт композиционно-графического моделирования / Игорь Табашников. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1980. – 96 с.
12. Тулупов В. В. Дизайн периодических изданий: [учебник] / Владимир Тулупов. – СПб.: Изд-во Михайлова В. А., 2008. – 224 с.
13. Фастовец Е. В. Газетная графика: структура, функции и принципы моделирования : автореф. дис. канд. филол. наук : спец. 10.01.10 «Журналистика» / Е. В. Фастовец. – М., 1973 – 20 с.
14. Хёрлберт А. Сетка: Модульная система конструирования и производства газет, журналов и книг /

- Аллен Хёрлберт. [пер. с англ. И. А. Ковалевой, И. М. Паперно] – М.: Книга, 1984. – 100 с.
15. Цыганов О.В. Режиссура газетного номера. Теория и практика партийно-советской печати : [курс лекций] / Олег Владимирович Цыганов; Вып. 2-й. Под ред. А.К.Ожорокова, М., «Мысль», 1968. – 190 с.
  16. Шевченко В. Е. Оформлення сучасного газетного видання / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики / За заг. ред. В.В.Різуна. / Вікторія Едуардівна Шевченко – К., 2003. – 344 с.
  17. Garcia, Mario R. Contemporary newspaper design : a structural approach.: / Mario R. Garcia, – Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, ©1981. – 302 p.

Леся Полиха

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ МОДЕЛИРОВАНИЯ ПЕРИОДИЧЕСКИХ ИЗДАНИЙ

Аннотация. В статье охарактеризованы основные принципы моделирования периодических изданий, в частности рассмотрен модульный дизайн, теорию композиционно-графической модели, модульную сетку.

Ключевые слова: модульный дизайн, композиционно-графическая модель, модульная сетка, периодические издания.

Lesia Polikha

THEORETICAL BASIS OF PERIODICALS MODELING

Annotation. The article provides characteristics of main principles in periodicals modeling. Besides it reviews modular design, theory of composition and graphic model as well as modular grid.

Key words: modular design, composition and graphic model, modular grid, periodicals.

Полиха Леся Ярославівна – викладач кафедри журналістики УжНУ.